

Софіюк Тарас Олександрович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
юридичного факультету Інституту управління та технологій
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

ПРАВО НА ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В СИСТЕМІ ПОКОЛІНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ

Досліджено наявні у вітчизняній юридичній думці погляди на поняття «персональні дані» та його правову природу. Розглянуто проблемні аспекти реалізації права особи на захист персональних даних. Вивчено обмеження, що стосуються можливості користуватися персональними даними особи. Запропоновано заходи, спрямовані на знаходження оптимального співвідношення між правом людини на захист персональних даних і правом на інформацію.

Ключові слова: інформація; право на інформацію; покоління прав людини; інформація персонального характеру; персональні дані; захист персональних даних; право на захист персональних даних; приватність.

Інформація і матеріальна об'єктивна форма, в якій вона втілюється, не можуть ототожнюватися. Інформація – це завжди набагато більше і, по суті, далеко не те саме, що і сам папір чи інший матеріальний носій, на якому вона зафіксована. Інформація як явище практично ніколи не дорівнює існуванню її матеріального носія, існує не тією ж мірою і не ідентична в часі з матеріальним носієм; іноді є меншим за існування цієї форми, а інколи перевищує в часі існування цього носія [1, с. 96]. Інформація залишається специфічним благом і належить, поряд з результатами інтелектуальної, творчої діяльності та особистими немайновими благами, до нематеріальних благ. Тому закріплене у ЦК України право власності на особисті папери, щоденники тощо (ч. 1 ст. 303) стосується лише матеріального об'єкту, яким є папір чи зошит, чи інший носій інформації матеріального виду, але не самої інформації, закладеної у цей матеріальний «футляр». Інформація – не річ, і не щось подібне до речі. Навіть у разі, коли йдеться про інформаційний ресурс чи продукт, слід пам'ятати про певну умовність використання терміну «власник інформації». Такий термін може застосовуватись беззаперечно лише до речі, якою є документ, папір, екран комп'ютера тощо, або у разі, коли відбулося офіційне підтвердження єдності і відповідності цих об'єктів і інформації, яку вони містять за відповідних, чітко визначених умов [2, с. 24-25].

Особливість інформації полягає в тому, що який би не був її правовий режим, у своєму змісті вона залишається тим самим явищем - інформацією, причому зміст відомостей, хоча й охоронюваних у різних правових режимах, може бути однаковим [1, с. 60].

Дослідженням питань, пов'язаних із правом отримання інформації, займалися такі вчені, як В. І. Бобрик, Б. М. Гоголь, Ю. О. Заїка, Л. П. Коваленко, Н. В. Коробцова, О. В. Кохановська, О. О. Кулініч, С. О. Сліпченко, Р. О. Стефанчук, О. І. Харитонova, С. І. Чернооченко, С. В. Ясечко та інші. Проте у вітчизняній цивілістиці недостатньо уваги приділено питанню узгодження права людини на захист персональних даних з правом на інформацію.

Це зумовлює необхідність вирішення низки важливих наукових та практичних завдань:

- вивчення генераційного підходу до комплексу інформаційних прав;
- дослідження наявних у вітчизняній юридичній думці поглядів на поняття «персональні дані» та його правову природу.

Метою статті є розгляд обставин, що мають значення для знаходження оптимального співвідношення між правом людини на захист персональних даних і правом на інформацію.

Сучасні дослідники торкалися окремих аспектів вказаної проблеми. Було, зокрема, досліджено проблему цивільно-правової відповідальності за порушення права на інформацію [1].

Проте у сфері гармонізації публічної потреби у свободі інформації з правом кожного на збереження таємниці продовжує існувати низка питань, що потребують ґрунтовного вивчення й обговорення. Зокрема, йдеться про:

- розгляд проблемних аспектів реалізації права особи на захист персональних даних;
- вивчення обмежень, що стосуються можливості користуватися персональними даними особи.

Право на інформацію може бути реалізовано шляхом міжособистісного спілкування, через засоби масової інформації, навчальні заклади, творчу діяльність особи. Інші можливості (правомочності), що охоплюються цим правом, такі: право знати про створення та функціонування всіх конкретних інформаційних систем, які торкаються сфери особистого життя громадян або інформації про неї, а також інформації про інші сфери життєдіяльності громадян: право давати згоду на збирання особистісної інформації для соціально-економічних, культурних та інших соціальних цілей; право перевіряти достовірність такої інформації і оскаржувати недостовірну інформацію в адміністративному або судовому порядку; право доступу до такої інформації з метою її перевірки, одержання необхідних довідок; право знати про використання цієї інформації у відповідних цілях і відповідними користувачами систем тощо. Наведений список повноважень пов'язаний тільки з передачею та отриманням інформації [3, с. 85-86].

В історичному ракурсі першим фактом широкого міжнародного визнання права людини на інформацію є Загальна декларація прав людини 1948 року, яка ст. 19 закріпила свободу пошуку, отримання і поширення інформації та ідей будь-якими способами незалежно від державних кордонів [4, с. 105]. Наразі чинний Цивільний кодекс України, окрім безпосередньо права на інформацію (ст. 302 ЦК), містить цілий комплекс можливостей особи інформаційного характеру, які можна називати інформаційними правами. Будучи відносно новими, переважна їх частина виокремилася із «класичних» прав (права на життя, свободу, повагу до честі й гідності, особисту недоторканність, здоров'я, працю, освіту, індивідуальний розвиток, право на поновлення порушених прав тощо) під впливом тенденцій становлення інформаційного суспільства. Ці еволюційні особливості визнаних інформаційних прав людини дають змогу стверджувати, що за своїм походженням окремі з них відповідають різним поколінням. Безпосереднього закріплення набули «інформаційні права першого покоління». Зокрема ними є: право на таємницю особистого життя (ст. 301 ЦК); право на особисті папери та розпорядження ними (ст.ст. 303-305 ЦК); право на таємницю кореспонденції (ст. 306 ЦК); права особи, пов'язані з фото-, кіно-, теле- та відеозйомкою (ст.ст. 307-308 ЦК); право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості (ст. 309 ЦК). Другому поколінню прав людини відповідають можливості, що відображають «позитивну індивідуальну свободу», загальну рівність людей у суспільстві: право на недоторканність ділової репутації (ст. 299 ЦК); право на індивідуальність (ст. 300 ЦК); право на інформацію про стан свого здоров'я (ст. 285 ЦК); право на таємницю про стан здоров'я (ст. 286 ЦК). Природа наступних поколінь прав людини досі викликає певні дискусії вітчизняних і зарубіжних науковців. Одностайності щодо їх змісту немає, тому їх варіативність у цивільному законодавстві наразі не висока [4, с. 106-107].

На думку деяких науковців, права і свободи людини третього покоління (свобода інформації, право на інформаційне самовизначення, право на захист персональних даних) – це як би відповідь на феномен «забруднення свобод» – деградації фундаментальних прав і свобод під впливом застосування нових технологій. Нове право виділилось із права на приватність – права на самотність, на приватну сферу, вільну від стороннього втручання. Статичний варіант права на приватність закріплено в Загальній декларації прав людини та в більшості конституцій. В даний час потребує конституційного закріплення відкрита, динамічна концепція, що полягає не просто у

визнанні права, а в створенні нових механізмів захисту персональних даних в епоху розвитку технологій [5, с. 76-77].

Розгляньмо наявні у вітчизняній юридичній думці підходи до розуміння поняття «персональні дані».

Українське чинне законодавство визначає персональні дані як сукупність відомостей про приватне життя або суспільно-політичну активність громадянина, які прямо або непрямо стосуються фізичної особи. Будь-які дані, що дозволяють ідентифікувати громадянина, відносяться до персоніфікованої інформації [6, с. 222]. Інформація персонального характеру (персональні дані) — зафіксована на матеріальному носії інформація про конкретну людину, ототожнена з конкретною людиною або яка може бути ототожнена з конкретною людиною, що дозволяє ідентифікувати цю людину прямо або непрямо [6, с. 224].

Персональні дані слід розуміти як будь-яку інформацію, яка ідентифікує та індивідуалізує особу як учасника суспільних відносин. Поняття «персональні дані» та «інформація про особисте життя» не ідентичні за своїм обсягом: уся інформація про особисте життя фізичної особи персоніфікує її особистість через відображення процесу її життєдіяльності у сфері особистого життя, а тому вона зазвичай становить персональні дані особи. Поняття «персональні дані» у широкому розумінні включає в себе інформацію про особисте життя фізичної особи, при цьому поза цим інформаційним масивом залишається досить значний обсяг персональних даних, які, хоча й ідентифікують фізичну особу, однак не є інформацією про її особисте життя [7, с. 12]. Можливість комерційного використання персональних даних особи не змінює визначальних ознак права особи на власні персональні дані: його особистісності, нерозривного зв'язку з особою — суб'єктом персональних даних, та немайновості [7, с. 15].

В цьому контексті необхідно звернути увагу на обмеження, що стосуються можливості користуватися персональними даними особи.

Обмеження у використанні архівних документів, що містять відомості про особисте життя громадян (про їх здоров'я, сімейні й інтимні відносини, майновий стан), а також створюють загрозу для їх життя й безпеки житла, установлюються на строк 75 років із часу створення документів, якщо інше не передбачено законом. Раніше цього строку доступ до таких документів може бути дозволений самим громадянином, а після його смерті — спадкоємцями [6, с. 220]. Для персональних даних, які зберігаються більш тривалі строки з історичною або іншою метою, повинні бути встановлені необхідні гарантії забезпечення їх захисту [6, с. 226]. Захист персональних даних померлої особи може здійснюватися іншими особами, у тому числі спадкоємцями, у порядку, передбаченому чинним законодавством про захист честі, гідності й ділової репутації, захисту особистої й сімейної таємниць [6, с. 227].

Висновки.

З нашої точки зору, посприяти розв'язанню проблем, пов'язаних із знаходженням оптимального співвідношення між правом людини на захист персональних даних і правом на інформацію, можуть такі заходи:

- пропонується визнати, що значення інформації як знань для вирішення проблем суспільства може мати перевагу над прагненням володільця інформації втаємничити її;
- для забезпечення можливості вільного користування ідеями та інформацією пропонується поширити дію авторського права на персональні дані, зафіксовані в відповідному джерелі.

Література:

1. Ясечко С. В. Цивільно-правова відповідальність за порушення права на інформацію : монографія / С. В. Ясечко. - Х. : НикаНова, 2013. - 250 с.
2. Кохановська О. В. Інформаційна власність - умовна назва чи деструктивна юридична фікція? / О. В. Кохановська // Актуальні проблеми приватного права : матеріали наук.-практ. конф.,

присвяч. 94-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 19 лют. 2016 р.). – Х. : Право, 2016. – С. 23-25.

3. Алферов О. Л. Хижняк В.С. Право человека на информацию / О. Л. Алферов // Соц. и гуманитар. науки. Отеч. и заруб. лит. Сер. 4. Государство и право: РЖ / РАН. ИНИОН. – 2001. – № 1. – С. 85-88. – Реф. кн.: Хижняк В.С. Право человека на информацию / Под ред. Кабышева В.Т. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1998. – 67 с.

4. Тихомиров О. О. Інформаційні права людини як цивільно-правова категорія / О. О. Тихомиров // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»: Зб. наук. пр. – К. : НАУ, 2015. – № 1 (34) – С. 104-109.

5. Афанасьева Е. Г. Гарсиа Гонсалес А. Защита персональных данных: фундаментальное право XXI в.: сравнительное исследование / Е. Г. Афанасьева // Соц. и гуманитар. науки. Отеч. и заруб. лит. Сер. 4. Государство и право: РЖ / РАН. ИНИОН. – 2008. – № 3. – С. 76-79. – Реф. ст.: Garcia Gonzalez A. La proteccion de datos personales: derecho fundamental del siglo XXI. Un estudio comparado // Boletin Mexicano de derecho comparado. – Mexico, 2007. – Septiembre-Diciembre, N 120. – Mode of access: <http://www.juridicas.unam.mx/publica/rev/boletin/cont/120/art/art3.htm>.

6. Коваленко Л. П. Теоретичні проблеми розвитку інформаційного права України : монографія / Л. П. Коваленко. - Х. : Право, 2012. - 248 с.

7. Романюк Ірина Іванівна. Охорона права на персональні дані в Україні (цивільно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Романюк Ірина Іванівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ, 2015. – 20 с.